17th International Scientific Conference 2025

Sessions of the Faculty of Education

https://doi.org/10.36007/5390.2026.57

EGY TÁVOLI IDEGEN KALANDJAI KAZOHINIÁBAN

A JÖVŐ LEHETŐSÉGEI A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI MAGYARORSZÁGRÓL NÉZVE

Szilárd KMECZKÓ[12]

ABSTRACT
ADVENTURES OF A REMOTE STRANGER IN KAZOHINIA
FUTURE POSSIBILITIES SEEN IN HUNGARY BETWEEN THE TWO WORLD WARS

Regarding the future possibilities of organizing communal life, utopias represent the positive branch. In light of the experiences of twentieth-century totalitarian systems, however, our relation to utopias today is far from naive. We can no longer view them as visions in which, once the pettiness and inconsistencies of present life and the peculiarities inherited from the past are eliminated, the closed and hitherto unknown possibilities of a life worthy of human beings would be revealed. In fact, utopia itself can also be read as dystopia. What makes the future conditions outlined in Sándor Szathmári's novel Kazohinia particularly interesting is that the text was written in the 1930s, before the lasting Hungarian experiences of consolidated communism became available. This circumstance raises the question of whether we are dealing with a utopia or a dystopia. The grim, emotionless, yet undeniably functional Hin society is alarming to us, but precisely in this quality it enables us to perceive the taboos of our own thinking and the conditionality of intercultural understanding. The legacy of nineteenth-century positivism is the conviction that scientific and technological innovations profoundly shape the everyday life of a future that may never arrive. In this lecture, I will examine how Szathmári's imagination operates within the scientific and technological dimension.

KEYWORDS
travel, utopia, science, technology

BEVEZETŐ

A Szathmári Sándor főművének tekintett *Kazohinia* (*Gulliver utazása Kazohiniában*) című regény társtalan és folytatás nélküli alkotás a 20. századi magyar irodalomban. Grendel Lajos ennek okaként az irodalomkritika értetlenségét emelte ki, ugyanis a Karinthy és Babits által is remekműnek tekintett utópisztikus-szatirikus alkotás kívül esett azon az erővonalrendszeren (pl. népi-urbánus szembeállítás), amely az irodalomkritika érdeklődését és értékfelismerését alakította (Grendel, 2008; 2014). Már a frissen megjelent 1941-es első kiadást meglehetősen alulértékelte a

[12] Dr. Kmeczkó Szilárd, PhD. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Kölcsey Ferenc Tanítóképzési Intézet, Természettudományi Tanszék, kmeczko.szilard@drhe.hu.

Nyugat recenzense (Kolozsvári Grandpierre, 1941), aki az európai kultúra szatirikus ábrázolásaként olvasta a szöveget, s amiatt dohogott, hogy Szathmári írói ügyetlenkedései visszavesznek a szatíra kifejező erejéből. Mivel elmaradt a *Kazohinia* integrálása a szépirodalmi hagyományba, így nem tekinthető esetleges fejleménynek, hogy Szathmári 1974-ben bekövetkezett halálát követően Kuczka Péter fontosnak tartotta, hogy a *Galaktika* című sci-fi folyóiratban elbúcsúzzon tőle (Kuczka, 2010). A szakirodalom vékony terjedelmét jelzi, hogy a mai napig a Szathmárira vonatkozó ismeretek leginkább részletes forrásának Tófalvi Éva tanulmánya (Tófalvi, 1991) tekinthető, ami a *Hiába* című regény utószavaként jelent meg 1991-ben.

GULLIVER LEGÚJABB UTAZÁSA

Szathmári Sándor 1934–1935-ben írt regényének főhőse, az eredeti szakmája mellett kitartó Gulliver a „bűneitől megváltott emberiség" (Szathmáry, 1980, 8 old.) 1935. esztendejében ismét útra kel. Az úti cél a Távol-Kelet, Szingapúr, ahová Szumátra megkerülésével érkeznek meg a tervek szerint. Mint sejthető, az események másképp alakulnak. Az utazás oka, hogy az éppen zajló abesszíniai háborúval kapcsolatos geopolitikai átrendeződést megelőzendő Anglia összevonja a térségben flottájának egy részét, így a Távol-Keleten állomásozó Terrible csatahajót is ide vezénylik, s a korábbi állomáshelyen az elöregedett Invincible cirkálóval tervezik helyettesíteni. Valójában az angolok sem bíznak a küldetés sikerében, s hogy a legénység kereket ne oldjon az első kikötőben, dupla fizetést ígérnek. Gullivert a nyugati civilizációs értékek és a humanitás terjesztésének brit keretek között zajló missziójában való részvétel, illetve feleségének az ígéretes keresetre apelláló szavai meggyőzik a csatlakozás helyességéről. Jócskán az Egyenlítő alatt hajózva, távol a kereskedelmi útvonalaktól megtámadják őket, és az ellenség torpedóval elsüllyeszti a cirkálót. Napokig hánykolódnak néhányan a mentőcsónakban, mikor egy vihar felborítja a csónakot és szétszórja a kis társaságot. Ez a momentum a térképről való eltűnés pillanata. Ha megvizsgáljuk a térképen azt a területet, ahol a támadás, majd a hajótöröttek hányódásai történhettek, csak a Kókusz-szigeteket és a Karácsony-szigetet találjuk, amelyek leírásai nem illenek a sosemvolt Kazohiniára. Gulliver a vihar elültét követően magához tér, és megpillantja a közelben Kazohinia partjait, ami örömmel tölti el. A partot érést követően kezdődnek Gulliver viszontagságos kalandjai a hin nép országában. Egy esztendő elteltével Gulliver kétségbeesetten menekül Kazohiniából, ahol nem csupán megszokhatatlanná, hanem egyenesen kibírhatatlanná válik számára a létezés. Ismét egy shakespeare-i vihar ragadja el a csónakot, ami által visszakerül a térképre, s a véletlennek köszönhetően pont a Terrible csatahajó közelében tűnik fel. Gullivert a fedélzetre emelik, és visszaviszik Angliába. Ennyi a kerettörténet. A könyv a két vihar között eltelt időszakról szól.

Ismerkedés a hinek társadalmával

Gulliver tehát megjelenik a szigeten. Nem tudja, hogy ez a föld nem része az általa korábban ismert világnak. Abból kiindulva, hogy bár távoli, de mégiscsak egy közönséges szigetre jutott, mi mást tehetne a messziről jött utazó, minthogy a korábbi tapasztalataiból kiindulva próbálja megérteni a még ismeretlen hely viszonyait. A következtetéseknek valamiből ki kell indulniuk, az új benyomásokat pedig asszimilálni kell a tapasztalatok meglevő bázisához. Van, aki előítéletes gondolkodásnak minősítené ezt a magatartást, de nem nyílik más út a megismerés előtt. Gulliver az első lépéseket követően felméri, hogy egy magasan fejlett műszaki civilizáció lakja a szigetet.

Meggyőzi erről a rizsföldek öntözőrendszere, az országút burkolatának minősége és útmenti felszereltsége. Mivel hazája tulajdonviszonyaiból indul ki, nem mer semmihez sem hozzányúlni, hogy éhségét oltsa. A hinekkel, azaz a helyiekkel történő első találkozás során felfigyel arckifejezésük furcsaságára, ami gondolkodóba ejti. A következő megfigyelések, mint hosszú, egyenes orr, szépen ívelt szemöldök, erősen zárt ajkak együttesen szenvtelen tekintetté álltak össze, s ez furcsa módon érdeklődő arckifejezéssel párosul. Ezek a megfigyelések mégsem eredményeznek szembenállást, hanem harmonikusan rendeződnek egyetlen egészbe, ami szabályos mértani idom képzetét kelti a megfigyelőben (Szathmári, 1980). A személyközi kommunikáció kezdeti lépéseinél félreértések esetében sem nevetik ki. Szemükből kizárólag tárgyilagos jóindulat olvasható ki, Gulliver érzelmi hullámzásaira arckifejezésük nem reagál, hűvös marad, viszont kutató pillantásukban az aggodalom jeleit mutatják. A közeli metropoliszba érve vegyes érzelmek lesznek úrrá Gulliveren. A bőség korábbi jeleivel nincs összhangban a házak egyformasága és dísztelensége. Hiányzik a pompa, a funkcionalitást ellenpontozó díszítés. Letaglózza viszont a tömegközlekedés bonyolult, ám olajozottan működő rendszere: a gyaloglást helyettesítő többfokozatú, vízszintesen futó felületek összehangolt együttese, aminek egyszerűsített változatát ma a repülőterekről ismerhetjük. Nincs fékcsikorgás, pöfögés, motorzaj, csattogás. Mindent elektromosság működtet hangtalanul. Kiváló a rugózás és a lengéscsillapítás. Az egész látványa némafilmre emlékeztet. A jellemző szerkezeti elemek: gumi, ezüstös fém, üveg és bakelit. Mivel emberek sokasága utazik, így hamar feltűnik a személyközi interakciók teljes hiánya: „[N]yomasztó volt ez a gépiesség. Sehol egy mosoly, egy szívélyes üdvözlés. Mindenki faarccal ül, és egy szót sem szól” (Szathmári, 1980, 28. old.). Nem érzékelhető a város múltja, egyetlen épített emlék sincs, ami a történelembe engedne bepillantást. A csodálat mellett felsejlő nyugtalanító észrevételek egyelőre a megismerés korai szakaszának velejárói. Messze vagyunk még a letaglózó, lelket megbetegítő felismeréstől, ami a hinek természetében való kiigazodást kíséri. Gulliver félreérti kísérőjének egyik figyelmes gesztusnak joggal értelmezhető tettét. Már kimerítette a hinek váltakozó közönye, brutalitása és tapintatos figyelmessége. Elérzékenyül és könnyek jelennek meg a szemében. A félreérthetetlen helyzetre a kísérője nem a várt módon reagál: aggodalom ül ki a tekintetére, s amiként a kémcsőben végbemenő tüneményt a szem elé tartva közelről figyelik meg a laboratóriumi gyakorlatban, hasonló szemmel vizslatja Gulliver könnyeit, amiből egy orvos fecskendővel mintát vesz, és megvizsgálja a könnyező szemet, nagy riadalmat keltve ezzel Gulliverben. Kigyulladnak az esti fények, amelyek egyenletesen szórt fénye nem képez árnyékot sehol, látványosan megnő a forgalom. A tökéletesen megszervezett technikai rendszerként működő nagyváros továbbra is hangtalanul lüktet. A mozgó testek a rohanás képzetét keltik. Az anyagszerűséget közvetítő zajok teljes hiánya elrejti a gravitációs hatásokat, ami a test nélküli sebesség optikai élményét eredményezi.

Mentort állítanak Gulliver mellé. Ő Zatamon, aki segíti a jövevény integrációját, első lépésként pedig megtanítja a hinek nyelvére. Gulliver egy hónap elteltével már tökéletesen beszéli az egyszerű, jól tanulható, funkcionális hin nyelvet. A tizenötös számrendszert használják, mert az gazdaságosan bánik a jelekkel. A számsorok a magán- és mássalhangzók váltakozásával képzett rövid szavaknak feleltethetők meg. A napot 50.625 egyenlő részre osztják. Ez a szám a 15 negyedik hatványa. A pillanatokra felosztott időtartam aktuális pontja rövid szóval kimondható, ami lehetővé teszi a pontos időmeghatározást.

A megértés kulcsfogalma: a kazo

A nyelvtanulás során azonban Gulliver két fontos, ám nehezen, sőt alig-alig érthető kifejezésbe ütközik: ezek a kazo és a kazi, amelyek ellentétpárt alkotnak. Nem is annyira a kifejezések fogalmi megragadásáról van szó, inkább belső megélésük képességéről, az emberi gondolkodás és cselekvés külső kényszer nélküli hozzáigazításáról, a kazo-ra történő ráérzésről és önkéntes alárendelődésről. A környezet dolgaival és embertársainkkal a kazo szerinti harmonikus viszony kialakítása az előfeltétele annak, hogy lehetővé váljon a hinek világába történő valódi, azaz maradéktalan, minden külső kényszert feleslegessé tevő integráció vagy inkább asszimiláció, de talán a feloldódás szavunk írja le pontosabban a folyamat értelmét. A kazo és a kazi nem lefordítható hin szavak. A lefordíthatatlanságot a kulturális-civilizációs szakadék eredményezi. A kazo-ban benne vannak az arányosság és az egyensúly fogalmaink. A szív dolgai, az érzelmek viszont nincsenek benne a kazo jelentéstartományában. Az úti élményeit összegző Gulliver módszertani hibát elkövetve definíciót is alkot, ami így hangzik: „Kazo az a tiszta értelem, ami matematikai egyenesben és világosságban látja maga előtt, hogy mikor hogyan kell tennie, hogy a társadalmon keresztül az egyén a lehető legnagyobb jólétet és kényelmet érje el” (Szathmári, 1980, 52. old.). A definíció szerint a kazo bármely társas szituációban a közösségen belüli helyes magatartás felismerését mondja ki, és a neki megfelelő cselekvés mérlegelés nélküli végrehajtását írja elő, s mindezt az egyén céljai, a jólét és a kényelem érdekében. A definíció félreviszi a megértést, mert számunkra szabályt vagy törvényt jelent, amit be kell tartani, s megvannak az illetékes hatóságok is, amelyek szükség esetén betartatják. A kazo értelméből azonban teljességgel hiányzik a külső kényszerítés. Ez az oka annak, hogy Gulliver sokáig nem is tud mit kezdeni vele, ugyanis természetes belső iránytűről van szó, egy személytelen, mindenkiben egyformán működő szervezőelvről, ami a szó szoros értelmében működőképessé teszi és működteti is a hin társadalmat. A kazo ad értelmet a közösséget alkotó individuumok cselekedeteinek, ami által teljes a harmónia, a közösség viszont, amiként mi értjük, nem létezik a hinek társadalmában, ami ilyenformán tökéletesen individualisztikus. Nincsenek kisközösségek, nincsenek társas kapcsolatok, el sem képzelhető a felvilágosításon és tényközlésen túlmutató személyközi kommunikáció, egyáltalán nincs érdeklődés a másik személye iránt. A jólét és a kényelem kizárólag individuumhoz kapcsoltan értendő. Az egyén mint atom kényelméről és jólétéről van szó.

Gulliver természetesen a mi szemünkkel is vizsgálja a hinek társadalmát, és nem érti, miként alakulhatott ki ez a társadalmi működés, és legfőképpen mi tartja fenn. A hinek társadalmának a létezése azt jelenti, hogy a 17. századi Thomas Hobbesnak nincs igaza, amikor a *Leviatán* című társadalomfilozófiai művében arról ír, hogy az emberi társadalom rendjének a megértését félreviszi, amennyiben a hangyák vagy a méhcsaládok életével keressük a párhuzamot. Az állatkák természetes „közössége” nem jó példa az emberi viselkedés megértésére, mert az ember önálló személyiséggel, érzelmi élettel és a beszéd képességével rendelkezik, továbbá célokat fogalmaz meg a maga számára. A hangyák és a méhek esetében mindez hiányzik (Steiger, 1992, 157–158. old.). A hinek társadalma viszont azt mutatja, hogy értelmes lények közösségében is működhet a hangyákéhoz hasonló, kényszerítés nélküli mindenre kiterjedő rend, kölcsönös igazodás. Ha korai antik párhuzamot keresnénk, akkor a kozmosz mint személytelen kozmikus struktúra mutat hasonlóságot a kazo által szervezett hin társadalommal. Minden e kozmikus törvény szerint megy végbe, minden létezőt integrál ez a rend. Azonban Hérakleitosz panaszait hallva az első töredékben, már ekkor is problémát jelent a nem illeszkedők számára a logosz felismerése, akárcsak Gullivernek a kazo megértése (Steiger, 1992, 16. és 21. old.). A Szókratész előtti korai görög gondolkodás lelketlen abban az értelemben, hogy ekkor még hiányzik a görög nyelvből a pszükhé későbbi jelentése, ami a mi lélekfogalmunknak lenne megfeleltethető. A

megismerésben, megértésben így a lélek nem játszik szerepet (Steiger, 1983, 504–505. old.; Steiger, 2007; Kirk et al., 1998, 38. és 152. old.). A Gulliver világát és a hinek társadalmát elválasztó szakadék is megérthető a lélekfogalom segítségével, ugyanis a lélek cselekvései jelentik a hinné válás akadályát. A hineknek sincs szavuk a lélekre, sőt Gullivernek nem sikerül Zatamonnal elfogadtatni a lélekfogalom mindennapi jelentését. Zatamon kifogásolja, hogy a lélek dolgait – mint a szeretet, barátság – csak bizonyos csoportokra alkalmazzák, a többieket pedig kirekesztik belőle. Az érzelmi alapú különbségtevések elfogadhatatlanok. Mindaz, ami kibillenti az egyensúlyt és ellenszegül a viszonosság elvének, az nem kazo, hanem kazi. A szeretet általánossá válva már kazo volna, viszont megszűnne a korábbi értelmében. Zatamon tételmondatként összegzi, hogy „*A lélek betegség, mert diszharmóniában áll a testtel. Míg a testet biológiailag átalakítani és hozzá hangolni nem tudjátok, addig mindig romlástokat fogja okozni*” (Szathmári, 1980, 102–103. old.).

A hinek szigetén, Kazohiniában azonban nem csak hinek élnek, hanem behinek is, de ők egy fallal körülvett telepen. A hin és a behin úgy viszonyul egymáshoz, mint a kazo a kazi-hoz; mint a valóságos a nemlétezőhöz. A hinek értik a kazo-t, eszerint élnek. A behinek a reménytelenek, akik képtelenek felismerni a kazo-t, s ennyiben nem is tekinthetők embereknek. A köztes állapot a belohinoké, mint amilyen Gulliver is. A belohin nem érti a kazo-t, de tanítani szükséges mindaddig, amíg az eredményre esély nyílik. A tanulási folyamat végén vagy integrálódik a hinek közé, vagy behinnek nyilvánítják, és beküldik a telepre a többi őrült közé. Miután a lélek képezte szakadékot nem sikerül áthidalni, Gulliver maga kéri, hogy vigyék őt is a behinek közé a telepre, ami valójában egy gettó. Megismerve az irracionalitás behin világát, a kerge gondolatok és légből kapott, semmiből sem következő eszmék zűrzavaros egyvelegét, ami folyamatos életveszéllyel jár Gulliverre nézve, egy idő után már szabadulna az egymással is viszálykodó, sőt lemészárolni akaró behinek közül. A behinek két ellenségeskedő csoportja közötti végső leszámolást megelőző utolsó percekben, mikor Gullivert élve akarták elégetni, harci gázzal felszerelt, motorizált hin egységek tesznek rendet a behinek között, mérges gázzal pusztítva el az egymás ellen fenekedőket. Gulliver ezt követően visszakerül a hinek közé.

A hinek, a behinek és Gulliver (aki korának európai emberét is képviseli) úgy tekintenek egymásra, hogy mindegyik őrültnek nézi a másik kettőt. A viszonyok érdekessége, hogy a behinek között Gulliver hasonló logikai pozícióba kerül, mint amit Zatamon képviselt a Gulliverrel folytatott viták során, sőt az érvkészletek is helyet cserélnek. Kolozsvári Grandpierre Emil felrója, hogy Gulliver a behinekkel való találkozás során „sehogyan sem eszmél rá saját fogalmainak ürességére, saját őrültségeire, amelyek csak forma tekintetében mások, lényegében azonosak a behinek őrültségeivel” (Kolozsvári Grandpierre, 1941). Hasonló észrevételt tesz Balázs Zoltán is, amikor a disztópiából való szabadulás feltételeként fogalmazza meg, hogy minden értelmetlenséget őrültségnek kell tekinteni. Csakhogy az értelmes és az értelmetlen megkülönböztetésére Gulliver képtelen, ugyanis „saját társadalma metafizikai fogalmaiban már nem látja meg a behinek őrültségeit” (Balázs, 2006, 1177. old.). Valójában itt egy ismeretelméleti probléma rajzolódik ki: Tényleg minden ismeretelemet kritika alá vonhatunk egyidőben? Elvárható-e Gullivertől, hogy miközben megbotránkozik a hinek dolgain, majd őrültségekkel terheltnek látja a behinek életét (már ez sem egyidőben történik), hasonlóan őrültségekként kellene lelepleznie otthoni életének sarokköveit? Ez alighanem túlzó elvárás. Polányi Mihály ezt az ismeretelméleti problémát elemezve arra az eredményre jut, hogy a megismerés során mindig ismereteink közeli elemei felől figyelünk a távoli elemek összjátékára, a figyelmünk fókuszában kibontakozó jelentésre. A megismerés logikájából fakadóan a közeli elemekre nem tudunk reflektálni, csak ha távolivá tesszük azokat. Ebben az esetben viszont az új megismerési aktus

során más elemek válnak közeliekké (Polányi, 1992, 158–159. old.). Polányi álláspontjáról ítélve, ez a Gulliverrel szembeni elvárás nem vet számot a racionalitás korlátaival a megismerési aktusokban.

Három interpretációs lehetőség

Vajon miről beszél Szathmári Sándor valójában, amikor leírja a hinek, majd pedig a behinek társadalmát? Mindvégig érezhető a szerzői intenció, csak nem tudni, mire irányul. (1) Ha a hinek társadalmának a bírálatát helyezzük a középpontba, akkor a személyes ambíciók elnyomásáról és egy lélektelen társadalom társtalan egyedeinek az életviszonyairól beszélhetünk. Nyilvánvalóan nem vonzó ez a perspektíva, de nem hinnénk, hogy ennek bizonygatására született volna a regény. (2) Amennyiben a működésképtelen behin társadalom mindennapjai jelentenék a kritika tárgyát, úgy rá lehet mutatni, hogy igenis van jelentősége annak, hogy milyen eszméket fabrikálunk és követünk, mert ezek átformálják az életvilágunkat, ami önveszélyessé is válhat. A mai olvasó számára ez sem jelent ténylegesen újdonságot, így a felemelt mutatóujj sem indokolt. (3) További lehetőségként említhetjük, hogy eszméink – amennyiben életünk többé vagy kevésbé eszmék által vezérelt – ki nem bontott lehetőségeket hordoznak, amelyek esetleges kifejlődése eljuttathat bennünket akár egy hinekéhez vagy behinekéhez hasonló világ- és életfelfogáshoz. A kettő ugyanis – mint kiderül a regény végén – azonos gyökerű. A behinek valójában őshinek, a mai hin társadalom pedig evolúciós teljesítmény, de akár mutációnak is tekinthető. Talán ez a lehetőség még hordozhat tanulságokat. Ha Gulliver perspektívájából indulunk ki, akkor a regény rámutathat a megismerés korlátozott racionalitása mellett is a kulturális-civilizációs evidenciák esetleges voltára, az ambíciókkal kapcsolatos reflexió szükségességére, egyaránt távolságot tartva a relativista és az önreflexióra képtelen álláspontoktól. Azt hiszem, egy ilyen olvasat számára maradt még gyúanyag.

Elkerekedik azonban az olvasó szeme Keresztury Dezső Kazohiniához írt utószavát olvasván, amikor is Keresztury a következőt állítja: „A legártalmasabb belemagyarázás szerint a szerző borzalmas falanszterként festette le a hinek társadalmát, hogy a mű azt mutassa meg: íme, óvakodjatok a kollektív civilizációtól, mert megélhetetlen, borzalmas. Az igazság éppen ezzel ellenkező” (Keresztury, 1980, 381. old.). Éppen ez volna az elsőként említett olvasat, amiről megtudjuk most, hogy borzalmas belemagyarázás szüleménye. Itt valami félreértésnek kell lennie, hiszen senki sem akarhat ilyen lelket megnyomorító hin-szerű atomizált társadalomban élni. Pedig nincs itt ellentmondás. Keresztury ugyanis Szatmári szívéből beszél. Hogy mi lakozik Szathmári szívében, azt *A szegény csepűrágó dala* című írásából tudhatjuk meg, melyben értelmezi a művet és irodalomtörténeti kapcsolatokra is rámutat (Szathmári, 2023). Kiderül, hogy a *Kazohinia* megírását kevésbé vezérlik irodalmi célok. Mindössze a kazo-t akarja bemutatni, de kell egy mese, egy történet, amivel közelebb viszi az olvasóhoz. Innen jön a szöveg érzékelhető didakszisa, de a szöveg nem merül ki ebben. Szathmáry tényleg azt állítja, hogy elfogadásra érdemes a kazo szervezte társadalmi rend, amelyhez vagy az „állati léthez” való visszatérésen, vagy pedig az „atavisztikus harci ösztönökről” való lemondáson keresztül vezethet el az út. Szathmáry az utóbbit javasolja, amely állapotot a „technikai felkészültségünkkel és létszükségleteinkkel összhangban álló kolostori élet”-nek nevez. Ennek elérésére csak a kiválasztottak képesek. Mi legyen a többiekkel, a „habzószájúakkal”? Ők volnának a regénybeli behinek. Velük tényleg úgy kéne bánni, mondja Szathmári, miként a könyvben leírta. Elkülöníteni őket, s hagyni, hogy kiirtsák egymást. Egészen addig kellene így cselekedni, amíg az evolúciós fejlődés át nem veszi ezt a feladatot. Keresztury ez utóbbi gondolatot aligha osztja, ugyanis az 1946-os kiadáshoz utószóként

hozzácsatolt *A szegény csepűrágó dala* című esszét „elég szerencsétlen” írásnak nevezi (Keresztury, 1980, 381. old.).

Ki hitte volna, hogy a betű szerinti olvasat hordozza a szerző látásmódját. Ebbe még belegondolni is szörnyű. De hát a *Kazohinia* nem szűkíthető le ennek az embertelen gondolatnak a közvetítésére. A kétségtelen didakszis ellenére, ami helyenként unalmassá teszi a szöveget, Szathmáry nagyon szép képeket is felrajzol, miként a szigettől vett búcsú pillanatában, amikor Gulliver már nem tudja a csónakból látcsővel sem megállapítani, hogy vajon Zolema – az „illattalan virág”, aki iránt viszonzatlan érzelmeket táplált – áll-e a távoli szikla csúcsán vagy valaki más:

> „A magános szikla tűnt fel előttem, melyen valaha Zolemával ültem, és nagy fellobbanással hittem, hogy találtam valamit. Magasan, fent a szikla tetején most is állott egy hin. Talán éppen Zolema? A parttól már jó távol voltam, nem tudtam kivenni. Lehet, hogy nem is nő. Hiszen olyan egyformák. Egy a sok közül. Ösztönös mozdulattal látcsövemhez nyúltam, de hiába figyeltem, arcát nem tudtam kivenni, mert feje pontosan a lenyugvó naptányérba esett, és a körötte sugárzó nagy fényességtől nem láthattam a részleteket. Jókedvem egyszerre elpárolgott, az emlékek fájdalma szorította össze a szívemet, és a kormánylapáthoz kapva, teljes gázzal a nyílt tengerre irányítottam bárkámat. De szememet nem tudtam levenni róla. Az pedig csak állt szoborszerűen, mozdulatlanul, mintha az alatta levő sziklával egybe lenne forrva. Szemem elől mindinkább távolodott, és alakja lassan egészen belekerült a naptányér vakító fényözönébe. Amint távolodtam, a nap is úgy nyugodott le, mintha csak követte volna a látóhatárba merülő alakot, amely lassan csökkenve eltűnt a fényben. Egy idő múlva már nem láttam külön a sziklát. Az egész sziget belefért a lenyugvó napkorongba, amely egyre lejjebb szállt, végül egy utolsó lobbanással eltűnt a végtelen vízben, örökre magával ragadva Kazohiniát is” (Szathmári, 1980, 367–368. old.).

Gulliver búcsúja a szigettől felidézheti Bodor Ádám korszakos regényének a végét, mikor is a Sinistra körzetből távozó Andrej Bodor még visszapillant a havas hegyoldalra, s a sínyomok maga mögött hagyott „ezüst szalagjának” látványa nyugalommal tölti el, hogy nem tűnik el a vidékről nyomtalanul (Bodor, 1992, 158. old.). Gulliver utolsó pillantása még az ilyen múló nyom bizonyosságát sem hordozza. Ki mondhatná meg, hogy hagyott-e bármilyen nyomot, emléket Zolemában, s kit is látott valójában a szikla tetején? A bizonytalanságot átjáró remény azonban jelentéssel tölti fel az elnyúló pillanatot.

BEFEJEZÉS

A szöveghez fűződő viszonyt tisztázandó, szükséges megjegyezni, hogy a mai olvasó számára, már ha olvassák még a Kazohiniát napjainkban, a tanítás és a mese vagy történet viszonya óhatatlanul átalakult. Aligha a tanítás miatt vennénk kézbe a szöveget. S ha eljutunk egyáltalán a tanításig, erre a pontra is csak a történet kísérhet el. S hogy hová érkezik az olvasó, az megint csak interpretáció dolga, s jó eséllyel nem teljesíti be a szerző eredeti szándékát, amiért a regény kézirata 1935-ben elkészült.

MEGJEGYZÉS

A szerző a szöveg elkészítése idején a DRHE kutatási támogatásában részesült.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Balázs Z. (2006). Utópia és disztópia. *Holmi*, *18*(9), pp. 1167–1177. https://www.holmi.org/2006/09/balazs-zoltan-utopia-es-disztopia

Bodor Á. (1992). *Sinistra körzet*. Magvető Kiadó, Budapest.

Grendel L. (2008). Magyar líra és epika a 20. században. *Irodalmi Szemle*, *51*(2), https://irodalmiszemle.sk/2008/02/grendel-lajos-ma%c2%adgyar-li%c2%adra-es-epi%c2%adka-a-20-sza%c2%adzad%c2%adban-20/

Grendel L. (2014). Néhány gondolat… Szathmári Sándor Kazohinia című regényéről. *Irodalmi Szemle*, *57*(4), https://irodalmiszemle.sk/2014/04/grendel-lajos-nehany-gondolat-szathmari-sandor-kazohinia-cim-regenyerl-essze

Keresztury D. (1980). Utószó Kazohiniához. In Szathmári S., *Kazohinia* (pp. 378–384). Magvető Kiadó, Budapest.

Kirk, G. S., Raven, J. E., & Schofield, M. (1998). *A preszókratikus filozófusok*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.

Kolozsvári Grandpierre E. (1941). Gulliver utazása Kazohiniában. *Nyugat*, *34*(6), https://epa.oszk.hu/00000/00022/00665/21311.htm

Kuczka P. (2010). In memoriam Szathmári Sándor. *Ponticulus Hungaricus*, *14*(5), https://www.ponticulus.hu/rovatok/nyomhagyok/kuczka-szathmari-sandor.html#gsc.tab=0

Polányi M. (1992). A hallgatólagos következtetés logikája. In Nagy E. & Újlaki G. (Eds.), *Polányi Mihály filozófiai írásai I* (pp. 155–181). Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.

Steiger K. (1983). Utószó. In Steiger K. (Ed.), *Sztoikus etikai antológia* (pp. 495–516). Gondolat Kiadó, Budapest.

Steiger K. ed. (1992). *Bevezetés a filozófiába. Szöveggyűjtemény*. Holnap Kiadó, Budapest.

Steiger K. (2007). Homérosz és a preszókratikus filozófia. *Ókor*, *6*(4), pp. 13–17. https://okorportal.hu/wp-content/uploads/2013/03/2007_4_steiger.pdf

Szathmári S. (1980). *Kazohinia*. Magvető Kiadó, Budapest.

Szathmári S. (2023). A szegény csepűrágó dala. In: Szathmári S., *Gépvilág*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest. http://resolver.pim.hu/dia/Szathmari_Sandor-Gepvilag-00260

Tófalvi É. (1991). Szathmári, a magyar Orwell avagy Orwell, az angol Szathmári. In Szathmári S., *Hiába. Jövő* (pp. 275–309). Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.